

ACHTER DE SCHERMEN

nieuwsbrief van het Willem Elsschot Genootschap v.z.w.

jaargang 2 — nummer 2
december 2000

Lijmen en kleven

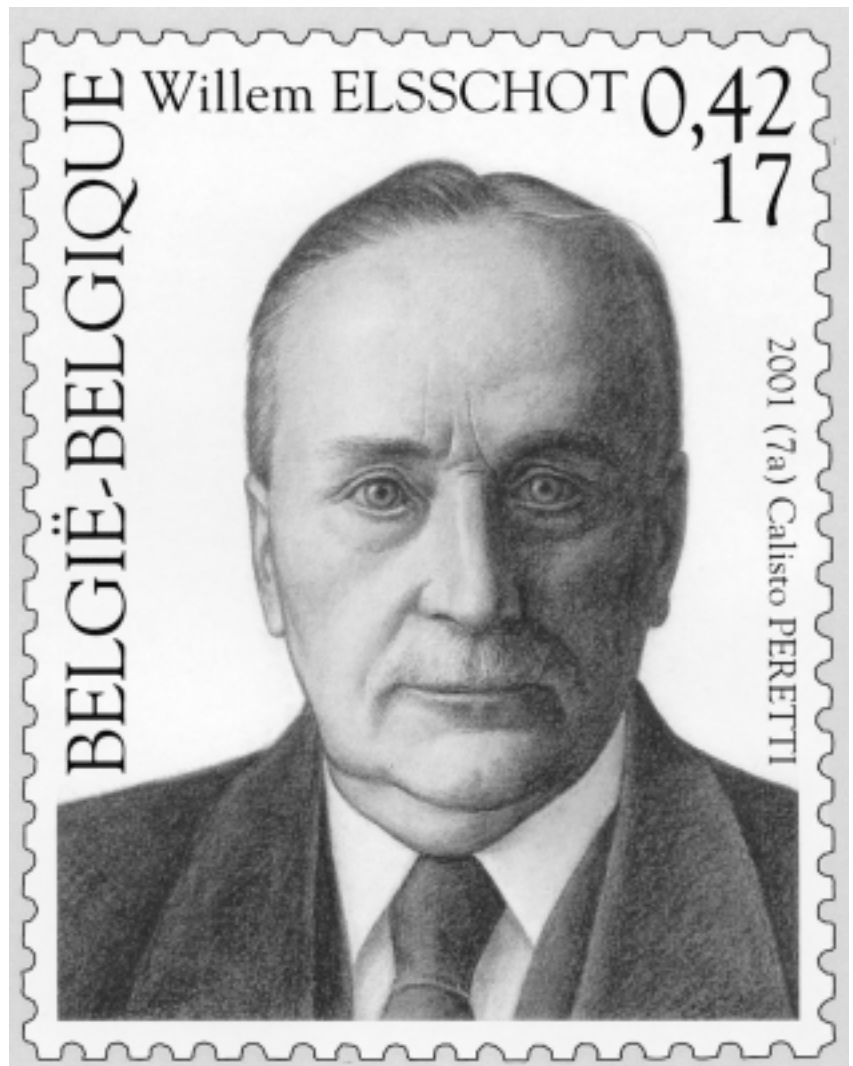
De afgelopen paar maanden stond Elsschot voornamelijk in de belangstelling door de film *Lijmen* van Robbe De Hert. De wereldpremière was op de filmdagen in Utrecht, waar Willeke van Ammelrooy voor haar rol van mevrouw Lauwereyssen werd bekroond met een Gouden Kalf. Een aantal weken later was de Belgische première in Gent. Oplettende Elsschotkenners zullen bemerken dat de film naast het verhaal van *Lijmen / Het been* ook elementen uit andere werken bevat.

In de bijlage van deze nieuwsbrief vindt u een selectie persknipsels over *Lijmen*. Vooral het einde van de film waarin Robbe De Hert met historische beelden naar Borms verwijst, zorgde voor de nodige controverse. Voorlopig draait de film alleen nog in België, de film zal naar verluid pas in het voorjaar in de Nederlandse bioscopen te zien zijn. Hopelijk kunnen we de videoversie van de film opnemen in het volgende ledenpakket.

In het vorige nummer meldde ik u al dat de Belgische Post in de reeks 'Muziek en Literatuur' een prachtige Willem Elsschot Postzegel zal uitgeven. Eind april 2001 zal de eerste postzegel worden afgestempeld. We geven onze nieuwsbrieflezers alvast de primeur. Calisto Peretti ontwierp de zegel, die u hiernaast ziet afgebeeld. Naar eigen zeggen heeft hij 'vooral geprobeerd om de diepgang van zijn blik en gelaat vol waardigheid en ernst te vatten'. Voor onze leden reserveren wij alvast een pakket zegels, gekoppeld aan een uitgave van een beperkte keuze uit nooit eerder gepubliceerde Elsschotbrieven.

Willem Elsschot Postzegel

Ontwerp: Calisto Peretti

[vervolg op blz. 2]

Heel wat activiteiten in dit Elsschotjaar! Houdt u vrijdagavond 2 februari 2001 alvast vrij. Het W.E.G. organiseert dan een besloten voorstelling van de opvoering *Kaas* door Herman Verbeeck. Het zal dan de driehonderdste keer zijn dat hij het stuk uitvoert. We sturen u nog een afzonderlijke uitnodiging. De locatie is een theater in Antwerpen.

Op zondag 20 mei verwachten wij onze leden in de zalen van de Brakke Grond te Amsterdam voor een gevarieerd Willem Elsschot Festival, en op zaterdag 12 mei zal er in Antwerpen een Elsschotdag worden georganiseerd. Ook hiervoor ontvangt u nog een uitnodiging.

Geef toe, al met al toch een aardig pakket.

Cyriel Van Tilborgh

P.S. Hebt u vrienden die graag lid willen worden? Dan kunt u hen met bijgevoegd kaartje lid maken. Ook aardig als nieuwjaarsgeschenk...

De rol van Willem Elsschot in de bekroning van Louis Paul Boon

Jan van Hattem

Het nawoord bij Louis Paul Boons *Vergeten straat* beschrijft de rol van Willem Elsschot in de toekenning aan Boon van de Leo J. Krynpijs. Kris Humbeeck, auteur van dit stuk, getiteld 'Koelie, Roza en de anderen', geeft de zaken als volgt weer. De prijs werd Boon toegekend door een jury waarvan onder anderen Raymond Herreman deel uitmaakte. Deze wordt door Humbeeck omschreven als een 'opinionmaker' die optrad als 'Boons promotor' en 'al snel steun vond' bij Willem Elsschot.¹

Deze informatie is volledig uit de lucht gegrepen. Dat Humbeeck Herreman (die vanwege de oorlogsomstandigheden al twee jaar lang geen kritieken meer had kunnen publiceren) laat teren op oude roem als recensent, valt nog te billijken. Maar dat Herreman als Boons promotor zou zijn opgetreden, valt uit de mij bekende bronnen niet op te maken. Ook de bijval van Elsschot voor het standpunt van Herreman is pure mythologie. Humbeeck ontleent zijn beweringen aan publicaties van anderen; zelf heeft bij het beschikbare materiaal nooit goed bestudeerd. Had hij dat wel gedaan, dan was hij wellicht tot andere inzichten gekomen.

De beslissing tot het instellen van de Leo J. Krynpijs werd in mei 1940 genomen. Na het overlijden van de Vlaamse uitgever, auteur, boekhandelaar en drukker Leo J. Kryn, schakelde diens weduwe Kaitie Dickinson haar huisvriend Willem Pelemans in met het verzoek 'de uitgeverij van haar man' aan uitgeefster Angèle Manteau 'te verkopen'. In zijn nooit uitgegeven memoires schrijft Pelemans hierover: 'De oude dame [Kaitie Dickinson] had berekend dat zij met het haar

[voor de uitgeverij] aangeboden kapitaaltje om de vier jaar over een rente van 10.000 F zou beschikken. Zij vroeg aan mevrouw Manteau dat kapitaaltje te bewaren en om de vier jaar een letterkundige prijs – de Leo J. Krynpijs – uit te schrijven. Verder wenste zij dat Willem Elsschot [jeugdvriend van Kryn] deel zou uitmaken van de jury en ikzelf als haar vertegenwoordiger. Mevrouw Manteau liet er geen gras over groeien en bleef geen vier jaar wachten. Zij kondigde de prijsuitschrijving aan.'²

In mei 1940 gaf Kaitie Dickinson de wens te kennen dat Willem Elsschot deel uit zou maken van de jury. In de op 30 mei 1942 door Dickinson en Manteau ondertekende stichtingsakte³ wordt diens naam echter niet vermeld. En dat terwijl de samenstelling van de jury in dit document was vastgelegd. Zo treffen we de naam van Gerard Walschap aan, naast die van François Closset, Raymond Herreman, Maurice Roelants en voornoemde Pelemans. Eerst na ondertekening van de stichtingsakte werd Willem Elsschot gevraagd om tot de jury toe te treden. Hij accepteerde de uitnodiging.

◆ L.P. Boon, 1946

Over de gang van zaken bij de juryberaadslagingen is Pelemans de enige bron. Hij schrijft: 'Er kwamen veel meer inzendingen dan verwacht. De zitting van de jury groeide vlug uit tot een confrontatie van de moderne, baanbrekende stellingen van een Herreman en een Brulez, tegenover de meer Vlaamse traditionele concepten van een Roelants. Closset beoordeelde streng met esthetische normen van de internationale literatuur. Elsschot vond daarin heel wat plezier. De ietwat primitieve volkse spontaniteit van *De voorstad groeit* van L.P. Boon beantwoordde door zijn bittere ironie aan zijn typisch Antwerpse spotgeest. Herreman en Brulez vonden de sociale satirische bladzijden meesterlijk. Roelants verwierp het werk als raak type van de nieuwe mode in de kunst: het miserabilisme, maar gaf toe dat het door een ervaren letterkundige was geschreven [...] De opening van het omslag met de naam van de inzender bezorgde een algemene verrassing: Louis Paul Boon was volledig onbekend.'

Deze weergave bevat twee onjuistheden:

1. Raymond Brulez maakte geen deel uit van de jury;
2. Er werd geen envelop geopend, de manuscripten waren met naam ingezonden.

Van het manuscript van *De voorstad groeit* is inmiddels bekend dat de naam Lowie Boon erop prijkte. Ook de namen van de andere inzenders waren aan alle juryleden bekend. De aantoonbare onjuistheden in Pelemans' verslag leiden tot twijfel omtrent het waarheidsgehalte van zijn overige beweringen.

In het verhaal over de ontdekking van Louis Paul Boon is tot nu toe steeds gehamerd op de cruciale rol van de jury, en op de prominente rol die jurylid Willem Elsschot in het besluitvormingsproces zou hebben gespeeld. Zo valt op het achterplat van de vierde druk van *De Voorstad groeit*⁴ (1967) te lezen: '*De voorstad groeit* is Louis Paul's debuut, in 1942 bekroond met de Leo J. Krijnprijs op aanraden van, onder anderen Willem Elsschot en vervolgens midden in de oorlog uitgegeven, in België waar zoiets toen zonder inmenging van gewelddadiger hand kon.'

Bert Decorte meldde in 1970 over de toekenning van de Krijnprijs: 'U weet allen dat L.P. Boon [...] plots in onze letteren is verschenen met de roman *De voorstad groeit*, waarvan het manuscript met de Krijnprijs was bekroond. Weet u dat de juryleden het manuscript al terzijde hadden gelegd omdat het zo vreselijk onleesbaar was overgetypt en dan nog helemaal overdekt met schrappingen

en verbeteringen? Maar Willem Elsschot, wiens geweten met zulk een reden van afwijzing niet helemaal akkoord kon gaan, vatte 's avonds in zijn bed de lectuur opnieuw aan en plots werd hem duidelijk dat hij te maken had met het werk van een rasschrijver. Nog diezelfde avond belde hij Professor Closset, die eveneens jurylid was, op om hem te zeggen dat het slordige manuscript het enige was dat op de bekroning met de Krijnprijs mocht aanspraak maken.'⁵

Televisiemaker en journalist Hans Keffer schreef, eveneens in 1970: 'Het was vooral Willem Elsschot (die zitting had in de jury) die diep onder de 'indruk was van dit nieuwe talent en aan zijn drijven is het te danken geweest dat de prijs aan Boon werd toegekend.'⁶

Luc Verhuyck en Theo Jochems zijn het stelligst: 'De toekenning ervan dankt Boon voornamelijk aan wijlen Willem Elsschot, die een hartstochtelijk verdediger van het werk werd.'⁷

De belangrijke rol die Willem Elsschot in de juryberaadslaging wordt toebedeeld, berust echter op een mythe. Laten we de feiten eens in oenschouw nemen.

Willem Elsschot werd op 8 juni 1942 door Angèle Manteau gevraagd zitting te nemen in de jury, zo blijkt uit hun in 1993 gepubliceerde correspondentie. Manteau formuleerde haar verzoek als volgt: 'Ter nagedachtenis van wijlen den heer Leo-J. Kryn wiens uitgeversfirma wij met onze firma hebben gefusionneerd, hebben wij besloten een literaire prijs, die zijn naam zal dragen te stichten [...] R. Herreman en M. Roelants hebben aangenomen in de jury van de Leo-J. Krijnprijs te zetelen en wij zijn zoo vrij U in hun naam en in naam van onze firma te verzoeken in de jury te willen zetelen.'⁸

Naar de wens van Kaitie Dickinson wordt in deze brief niet verwezen. Evenmin is vermeld dat Elsschot (om onduidelijke redenen) wordt aangezocht als vervanger van Gerard Walschap.

Het antwoord van Elsschot liet niet lang op zich wachten. Op 12 juni 1942 schreef hij aan Manteau: 'Leo en Katy waren goede vrienden van mij. Ik neem dus aan.'

Jean Surmont verklaart deze beslissing als volgt: 'Via mevrouw Batta-Snoeck, de uitgeefster van *Snoecks Almanak*, waarvoor De Ridder/Elsschot advertenties wierf, leerde Elsschot Angèle Manteau kennen. Om haar plezier te doen aanvaardde Elsschot jurylid te zijn voor de uitreiking van de L. Krijn-prijs.'⁹

Manteau zou later tijdens de oorlog het werk van

Elsschot in Vlaanderen uitgeven, hetgeen voor zijn vaste uitgever Van Kampen moeilijk was. Bij Manteau verschenen zijn *Verzen* (augustus 1943 en januari 1944), evenals *Lijmen / Het Been* (1943 en 1944) en *Villa des Roses* (1944).

De manuscripten voor de Leo. J. Krynprijs moesten uiterlijk 1 september 1942 binnen zijn; bij de uitgeverij wel te verstaan, niet bij de jury. Manteau zette druk op de ketel. Zij (en niet de secretaris van de jury) liet Elsschot reeds op 1 september weten: 'Voor de Leo-J-Kryn-Prijs zijn er tot nu toe 29 handschriften binnengekomen. De jury zal Donderdag a.s. 3 September 's namiddags om drie uur op mijn privé-adres, 49 Montoyerstraat vergaderen, ten einde een eerste schifting te doen en het werk te verdeelen. Mocht U de gelegenheid hebben naar Brussel te komen, dan zouden wij het ten zeerste waardeeren indien U deze vergadering kondt bijwonen. Indien het U echter niet mogelijk is, dan zullen wij U schriftelijk een verslag geven van deze eerste bijeenkomst.'

Elsschot kon niet komen. Daags na de vergadering ontving hij het volgende verslag: 'Gisteren namiddag is de jury van de Leo-J. Kryn Prijs bijeengekomen om de bedrijvigheid van de juryleden te regelen. Er werd overeengekomen, dat elk lid een zestal handschriften ter beoordeling zou krijgen en tusschen deze handschriften een eerste schifting zou doen. De *goede* handschriften krijgen het cijfer 1, de *twijfelachtige* het cijfer 2, de *slechte* het cijfer 3. De handschriften die het cijfer 3 hebben bekomen worden nogmaals door den secretaris van de jury gelezen, maar hoeven verder niet meer te circuleeren. [...] Een volgende vergadering zal op 17 September a.s. gehouden worden en het zou ons bijzonder aangenaam zijn, indien U deze kon bijwonen. Mocht dezen datum voor U niet geschikt zijn, dan verzoeken wij U beleefd ons te verwittigen. De vijf voor U bestemde handschriften worden U heden aan geteekend gezonden.'

Welke manuscripten Elsschot kreeg toegezonden, is onduidelijk. Duidelijk is echter wel, dat hij ook de tweede vergadering niet bijwoonde. De uitgeverij berichtte hem op 18 september. 'Met gelijke post aangeteekend zenden wij U een handschrift van JAN CEULEERS, JUFFROUW CABBUS ONDERWIJZERES dat reeds door vier jury-leden van de Leo-Kryn Prijs gelezen werd. Het kreeg 2 x 2, 1 x 3 en 1 x 1. De andere handschriften werden opnieuw tussen de jury-leden verdeeld. Het zou ons bijzonder aangenaam zijn Uw meening over de handschriften, die U toegezonden werden te vernemen. Mevrouw Closset [Angèle Manteau], die regelmatig

ben jare 1942, in volen honger:
nooi, werd te Brussel gehouden,
voor de eerste maal, het banket
van den Leo J. Krynprijs, die toen
werd toegewijd aan Louis. P. Boon
voor zijn boek *De voorstad groeit*.

Aan het banket, in de Armes de
Bruxelles, werd deelgenomen
door de stichtster van den prijs,
den behroonde en zijn "gemalin",
de uitgeefster en de jury.
blijft verklaard:

Asd. P. Boon v. L. J. Kryn
R. Vermeij
H. Wolf
Louis P. Boon
M. Puelants

H. Wolf
E. Manteau

Op zaterdag, 28 November

naar Antwerpen komt, zou ze dan bij U kunnen terughalen. Ze heeft echter verleden Woensdag namiddag herhaaldelijk geprobeerd U telefonisch te bereiken, maar het is haar niet gelukt.'

Een antwoord van Elsschot bleef uit. Op 29 september schreef Angèle Manteau per express aan Elsschot: 'De volgende vergadering van de juryleden van den Leo-J. Kryn-Prijs wordt Donderdag a.s. gehouden bij mij thuis, 49 Montoyerstraat. Mogen wij U vriendelijk verzoeken ons per omgaande mede te delen of het U mogelijk zal zijn, deze vergadering bij te wonen. Mocht het U niet mogelijk zijn dan verzoeken wij U beleefd, Uw meening te willen bekend maken over de handschriften die wij U deden toekomen.'

Voor deze derde vergadering meldde Elsschot zich op 30 september 1942 schriftelijk af: 'Ik heb inzage genomen in de handschriften van: De Grond Leeft, Het Licht Dooft, De Strandpadden, De Roeschaard, Weet Ge 't Nog? doch het is mij onmogelijk om aan één ervan voldoende litteraire waarde toe te kennen om U te kunnen aanraden het uit te geven. Het Licht Dooft schijnt mij echter niet geheel minderwaardig, hoewel de gebrekkige taal – en ook de langdradigheid – een volledige revisie zouden vereischen, zoodat ik dit M.S. voor

nadere inzage aan de Juryleden geloof te mogen aanbevelen. De manuscripten zal ik U een dezer dagen persoonlijk terugbrengen, om zeker te zijn dat zij niet verloren gaan. Het is mij onmogelijk de vergadering van aanstaanden Donderdag bij te wonen doch ik sluit mij aan bij het advies van de meerderheid.'

De meerderheid bleek in oktober enthousiast over het boek van Boon. Jurylid Roelants werd eind oktober op pad gestuurd om Boon te ontmoeten. Samen met Boons vriend Maurice Roggeman voerde hij een gesprek met hem en liet toen al doorschemeren dat de jury erg ingenomen was met boek, maar dat het wachten was op de mening van een laatste lid, Willem Elsschot.

Op 2 november berichtte Elsschot aan Manteau: 'Je suis entièrement d'accord avec les autres membres du Jury. Le livre de BOON est très intéressant. C'est un écrivain qui a beaucoup de sentiment et des dons poétiques incontestables. Quoique je n'ai encore lu que 60 pages, mon opinion est faite. Je désire garder le M.S. encore quelques jours pour pouvoir le lire en entier, tellement il m'intéresse. Mais je vous communique déjà mon opinion parce que cela peut contribuer à la prompt publication de votre décision. Allez-y carrément. Le livre est méritoire.'¹⁰

We moeten ervan uitgaan dat slechts een deel van de correspondentie bewaard is gebleven. Hoe en wanneer Elsschot het manuscript van Boon in handen kreeg, blijft onduidelijk. Evenmin kan worden vastgesteld welke manuscripten Elsschot verder te beoordelen kreeg, en of er nog andere juryvergaderingen zijn geweest (al dan niet door Elsschot bijgewoond). Vast staat in ieder geval wel dat Elsschot schitterde door afwezigheid toen zijn collega-juryleden over de toekenning van de Leo J. Krynprjjs beslisten. Zijn broer Karel was bovendien op dat moment ernstig ziek, en overleed in de nacht van 11 op 12 november.

Boon kon op 8 november 1942 aan Maurice Roggeman laten weten dat hem de prijs was toegekend. Een dag daarna berichtte de uitgeverij Elsschot: 'Wij hebben het genoeg U hierbij mede te delen, dat met algemeene stemmen de Leo J. Krynprjjs werd toegekend aan Louis P. Boon auteur van 'De Voorstad groeit'. Ingesloten zenden wij U een ontwerp van een mededeeling aan de pers. Mogen wij U beleefd verzoeken, dat ontwerp van Uw eventuele aan- en opmerkingen voorzien terug te zenden naar het adres van den heer M. Roelants.'

Of Elsschot bemerkingen instuurde, is niet bekend.

Wel blijkt uit een brief van de uitgever, gedateerd 18 november 1942, dat hij het enige exemplaar van het inmiddels bekroonde manuscript nog in zijn bezit had: 'Mevrouw Closset is morgen namiddag in Antwerpen en zal zoo vrij zijn het handschrift bij U te komen afhaken.'

Uit het bovenstaande mag duidelijk zijn dat Willem Elsschot in de toekenning van de Leo J. Krynprjjs aan Louis Paul Boon, helemaal niet zo'n doorslaggevende rol heeft gespeeld als vaak wordt gedacht. Op 30 september liet hij al weten zich te zullen neerleggen bij de mening van de andere juryleden, en pas op 2 november liet hij zich uit over het manuscript van *De Voorstad groeit*. Eerder al, in ieder geval vóór 23 oktober 1942, had Manteau aan Boon laten weten diens manuscript hoe dan ook te willen uitgeven. Op deze publicatiebeslissing heeft Elsschot geen invloed gehad; wel was hem bekend dat Boons manuscript bij andere juryleden in de smaak was gevallen. Ze wachtten slechts op Elsschots instemming, zo blijkt onder andere uit *Brieven aan literaire vrienden*¹¹ en *Brieven*. Dat Elsschot steeds weer de belangrijke stem wordt toegeschreven, komt waarschijnlijk doordat de twee na de uitreiking van de prijs (28 november 1942 in Brussel) vrienden werden – een relatie die tijdelijk door het Bormsgedicht ernstig werd verstoord – en Elsschot de inleiding schreef bij *Mijn kleine oorlog* (1946). Daarin schreef hij naar waarheid: 'Zonder de tweede helft te lezen schreef ik nog gauw even aan de jury dat men, voor mijn part, de prijs gerust aan die L.P. Boon geven kon, want zoo heette de onbekende. En toen bleek dat mijn confraters er precies zoo over gedacht hadden.'

Noten

¹ Kris Humbeek, 'De kritische ontvangst van *De voorstad groeit* (1943) en Boons positie in het literaire veld tijdens de bezetting'. Nawoord Werkuitgave 'De Voorstad groeit,' Amsterdam 2000. [Prepublicatie]. In: *Berichten uit Boonland*, 5 (december 1999) afl. 4.

² Willem Pelemans, *Memoires*. Ontleend aan een kopie van een deel van het typoscript, Archief en Museum voor het Vlaams Cultuurleven, Antwerpen: BOON-B 7307, Eén der mappen gemerkt D. [Niet uitgegeven].

³ Het bestaan van deze akte komt ter sprake in: Wim de Mont, *Uitgeverij A. Manteau: een geschiedenis [1932-1950]*. [Ongepubliceerde] licentiaatsverhandeling. Promotor Dr. Ludo Simons. Faculteit van de letteren en de wijsbegeerte. Katholieke Universiteit Leuven, Leuven, 1983. Het bestaan van de oprichtingsakte wordt bevestigd in: Marc Somers, *Willem Elsschot en het Wereldtijdschrift*. (Publikaties van de Stadsbibliotheek en het Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven 2), Antwerpen 1983. Noot 23 luidt: 'Een kopie van de stichtingsakte afkomstig uit het archief van mevr. A. Manteau werd door Wim de Mont, student van prof.dr. L. Simons

(K.U. Leuven) aan zijn promotor meegedeeld. Deze laatste schatte het stuk voor dit verhaal op zijn volle waarde en bezorgde het ons.' Op p. 9 lezen we: 'Toen Kaitie Dickinson en Angèle Manteau op 30 mei 1942 waren overgegaan tot instelling van de Leo J. Kryn-prijs [...] werd kort daarop de jury samengesteld.' De volle waarde van het stuk is door Somers onjuist ingeschat. Hij heeft de acte niet voldoende doorgrond.

⁴ Louis Paul Boon, *De voorstad groeit*. (Salamander 219). Amsterdam 1967, 4e druk.

⁵ Bert Decorte, *Kort geding*. (Vlaamse pockets 249). Hasselt 1970, p. 105-106.

⁶ Hans Keller, 'Ons volkslied heeft mij slechts een maal ontroerd. Dat was toen de Canadezen ons bevrijdden. Daarna ben ik het weer gauw vergeten'. In: *Vara-Gids*, 18 maart 1970.

⁷ Luc Verhuyck en Theo Jochems, *Louis Paul Boon*. (Ontmoetingen, literaire monografieën 97). Brugge 1972.

⁸ Willem Elsschot, *Brieven*. Ed. Vic van de Reijt, Lidewijde Paris. Amsterdam 1993.

⁹ Jean Surmont, *Willem Elsschot. Tussen droom en daad*. Baarn 1994, p. 201.

¹⁰ Julien Weverbergh en Herwig Leus, *Boonboek. Gesprekken met Louis Paul Boon en de spoken van zijn Kapellekensbaan, alsook documenten, brieven, tekeningen, commentaren en ongepubliceerd proza van Boontje*. [Amsterdam enz.], 1972, p. 58. Tevens in *Brieven*, p. 462, vertaling op p. 1083: 'Ik ben het volledig eens met de andere leden van de Jury. Het boek van BOON is zeer belangwekkend. Het is een schrijver met veel gevoel en onmiskenbare poëtische gaven. Hoewel ik nog maar 60 pagina's heb gelezen, heb ik mijn mening al gevormd. Ik wil het M.S. graag nog enkele dagen houden om het in zijn geheel te kunnen lezen, zo geboeid ben ik. Maar ik deel u mijn mening nu vast mee omdat dat kan bijdragen aan de snelle bekendmaking van uw beslissing. Aarzelt niet. Het boek heeft kwaliteiten.'

¹¹ Louis Paul Boon, *Brieven aan literaire vrienden*. Ed. Jos Muyres. (Privé-domein 160). Amsterdam 1989.

Een bezoek aan Walter De Ridder

Vernon Pearce

In 1989 bracht Vernon Pearce, Brit van geboorte maar reeds veertig jaar wonend in Vlaanderen, een bezoek aan Elsschots oudste zoon Walter (1901-1992) en aan zijn jongste dochter Ida. Aanleiding was de publicatie van enkele alinea's uit Pearce's Engelse vertaling van *Kaas* in *De Morgen*, bij een artikel van Johan Anthierens (31 mei 1989).

Walter De Ridder vertelde graag over zijn vader en beantwoordde dan ook uitgebreid de vragen van Vernon Pearce. Het verslag van hun gesprek leest u hieronder.

Van Peltstraat 23 te Antwerpen is een somber gebouw dat afsteekt tegen zijn vrolijkere, meer moderne burens. Ik heb me voorgenomen niet over het weer te beginnen. Jeanne, de tweede vrouw van Walter de Ridder, opent de deur. Ze draagt een trui en een broek.

'Niet al te best weer vanavond, mevrouw,' hoor ik mezelf zeggen. Hoewel het maar vier uur is op deze novemberdag, doen donkere wolken en regen vermoeden dat het veel later is.

Jeanne gaat me voor. We bestijgen een met tapijt beklede trap en stappen door een langwerpige

kamer, boordevol meubelen, naar een bureau. Daar word ik door de oudste zoon van Willem Elsschot begroet. Omdat ik weet dat hij opgroeide in een gezin waar, tenminste door de vader, een goed glas wijn werd geapprecieerd, overhandig ik hem een fles van een redelijk jong, maar uitstekend jaar.

'Als teken van waardering voor de vriendelijke uitnodiging,' mompel ik.

'Het was geen formele uitnodiging,' zegt Walter de Ridder. 'U had echt niks moeten meebrengen.'

Hij stelt me meteen op mijn gemak.

'Doet uw frak maar uit,' gaat hij verder, en ik leg mijn regenjas, de natte kant voorzichtig naar boven, op een stoel waarvan ik later verneem dat hij van zijn moeder was.

Walter de Ridder ziet er robuust uit, al is hij 88 jaar. Zijn zilvergrijze snor doet me aan zijn vader aan het einde van zijn leven denken. 'Ik ben wel reeds oud,' zegt hij, 'maar toch werk ik nog om mijn brood te verdienen.'

Zijn kantoor is zo volgestouwd met papieren, boeken, brochures, dagboeken en dossiers dat ik me onmogelijk kan voorstellen dat hij hier iets terugvindt. Even later tovert hij uit de hoop documenten foto's, boeken en schilderijen te voorschijn die hij me per se wil laten zien. Hij heeft een forse stem, zijn stap is zeker, alleen doofheid aan een oor verplicht hem mij te vragen iets luider te spreken. Blijkbaar helpt dat niet. Zijn vrouw moet zijn hoorapparaat brengen. Wanneer hij mij perfect hoort, zitten we, knie tegen knie, in de met leer gestoffeerde stoelen, waar ooit illustere bezoekers van Elsschot, als Gerard Walschap, Simon Carmiggelt en Lode Craeybeckx, plaatsnamen. Ik krijg thee. De kop balanceert vervaarlijk op een dossier, dat op zijn beurt boven op een stapel boeken in evenwicht probeert te blijven.

Ik ben gekomen omdat ik het oeuvre van zijn vader naar het Engels vertaal en ik een reeks vragen over netelige punten heb. De vragen grijpt hij aan om met veel plezier over het leven van Elsschot te vertellen. Ik hang aan zijn lippen.

'Mijn Pa'ke en ik scheelden slechts negentien jaar,' zegt hij op de vertrouwelijke toon van de kameraad en confidant, die hij bij tijd en wijle van zijn vader was.

'Toen mijn ouders trouwden was ik zeven jaar. Ik ging met hen mee op huwelijksreis. Moeder had ook een van haar jongere broers meegestuurd om mij gezelschap te houden, en wij zijn goede vrienden geworden. Tegenwoordig ga ik niet meer op

reis. Ik vraag niet meer dan in Antwerpen te blijven.'

Zijn zuster Ida zou de volgende dag met vakantie naar een warm land vertrekken. Ik had Ida kort daarvoor ontmoet, omdat ik met haar mijn *Short Introduction to Willem Elsschot* wilde bespreken.

'Nee,' zegt Walter, 'het is niet volledig juist te beweren dat Pa'ke op een dag naar Frankrijk reisde om zijn vroegere vriendin, die Louise uit *Villa des Roses*, op te zoeken. 'Het is eerder zo dat we met z'n allen in de buurt van Parijs bij mijn tante op bezoek waren. Op een gegeven moment zei hij een bepaald museum te willen bezoeken. Maar in plaats hiervan reisde hij naar het geboortedorp van Louise, zonder haar evenwel te vinden. Wellicht was ze overleden, want wat ik nu vertel gebeurde toch al vijftig jaar na zijn verblijf in de villa.'

We praten over *Lijmen*. Walter heeft het over de tijd dat zijn vader een Brusselse nonnenscholoveel mogelijk exemplaren van de *Revue Continentale Illustrée* probeerde aan te smeren.

'Hij had een gedrukt tarief meegebracht met de prijs per exemplaar, uiteraard beterkoop naarmate de bestelling hoger zou liggen. Mère Supérieure liet haar vinger van boven naar beneden glijden en weer naar boven, maar ze kon niet tot een beslissing komen. Nooit eerder waren bestellingen van boven de tweeduizend stuks gedaan. 'Ik zou er niet te veel van bestellen,' zei de verkoper, 'want komt u er te kort, dan kan er steeds bijbesteld worden. *Le cliché reste intact chez l'imprimeur. Que diriez-vous de cent mille?*' De bestelling werd alzo op papier vastgelegd en door de klant getekend, waarop Pa'ke zich vlug uit de voeten maakte vooraleer de klant zich zou bezinnen. Hij had een afspraak met Valenpint en Leclercq, zijn twee partners, in een café aan de Beurs. 'Het is in orde bij het Pensioonaat,' begroette hij de twee. Valenpint vroeg hoeveel de zusters hadden besteld. 'Een redelijk aantal. Raad eens.' Tweehonderd? Vijf? Het raden ging langzaam omhoog totdat het getal tweeduizend bereikt was. Toen pakte Elsschot met zijn 'honderdduizend' uit. Zijn partners vonden dit haast ongelooflijk. Achteraf trachtten de zusters tevergeefs de oplage omlaag te brengen, maar Elsschot had zich goed laten inlichten en wist dat het om een zeer rijke instelling ging, met vertakkingen tot in Amerika, zodat de klant uiteindelijk verplicht was het contract stipt na te leven.

Als Walter vertelt over Shapiro, een prominente Belgische schaakspeler en vriend van zijn vader, raken we even het thema van de joden aan. Elsschot verzette zich heftig tegen hun vervolging

Walter De Ridder ➤

door de nazi's. 'Daar mogen ze niet aan komen,' zei hij. 'Het zijn onze joden.'

Ik vertel Walter dat ik ergens had gelezen dat een zekere De Haas, een jood uit Amsterdam, een zakenpartner van zijn vader was.

'Dat klopt, maar weet u hoe hij deze man ontmoet heeft? Tussen 1908 en 1910 was Pa'ke hoofdcorrespondent bij een scheepswerf in Schiedam, een firma met zowat zestig kantoorbedienden. Roken was er streng verboden, maar daar trok m'n vader zich niets van aan. Op een dag komt de baas langs, een zekere Smulders. Hij blijft voor de schrijftafel van Pa'ke staan en zegt (Walter doet een prachtig Hollands accent na): 'Zozo, meneer De Ridder, u zit hier te roken!' 'En wat zou dat?' was het nogal vrijpostige antwoord. Enkele weken later komt een nieuwe bediende naar Pa'ke en vraagt of hij een tekst naar het Spaans wilde vertalen. Hij kende goed Spaans. 'Wie bent u?' vroeg hij aan de nieuweling. 'Ik ben de hoofdcorrespondent,' antwoordde de man. 'Dat ben ik ook,' zei Pa'ke. Er was natuurlijk geen plaats voor twee hoofdcorrespondenten, en Pa'ke verliet het bedrijf kort daarna. Werd hij ontslagen of nam hij zelf ontslag, we weten het niet. In ieder geval was die andere hoofdcorrespondent zijn latere partner De Haas.'

In 1912 werkte Elsschot als hoofdboekhouder in een gelatinefabriek in Vilvoorde, waar ik sinds 1948 woon. 'De fabriek verspreidde een vreselijke stank,' zeg ik tegen Walter, 'want gelatine wordt van gemalen beenderen van beesten gemaakt.'

ELSSCHOTTIANA

Nogmaals Hermans en Elsschot (Bob Polak)

Vilvoordenaren noemden de fabriek "de stinkoord". Ze bestaat gelukkig niet meer.'

'Pa'ke nam tram 58 van Brussel naar Vilvoorde,' zegt Walter. 'Is het nog altijd den 58?' Ik bevestig dat de tram nog altijd rijdt. [Inmiddels is de lijn opgedoekt. VP]

Walter praat nu honderduit over zijn vader, over zijn mentors zoals Pol de Mont, Ary Delen en Jan Greshoff; over de vakanties aan zee; over zijn afkeer van het reclamebedrijf, dat hem evenwel zijn grootste inkomen bezorgde; over zijn liefde voor het vissen. Ook toont hij me foto's, schilderijen en schetsen die ik tot nog toe alleen in boeken afgebeeld zag. Af en toe is hij de draad kwijt, en vraagt hij me hem weer naar het juiste onderwerp te leiden.

'Het geboortehuis van Pa'ke is nog altijd familiebezit,' zegt Walter. 'Het is nu een Italiaans restaurant. De stad heeft nog altijd niet de moeite genomen een gedenkplaat op de gevel aan te brengen.' Walter de Ridder kijkt smalend voor zich uit. 'Op het huis in de Lemméstraat bevindt zich wel een plaat,' gaat hij verder, 'maar dat was een privaat initiatief, daar had de stad niks mee te maken.'

Voor ik vertrek word ik nog op twee verrassingen vergast. In de belendende kamer mag ik in de fauteuil plaats nemen waar zijn vader veertig jaar lang 's avonds heeft gezeten, de krant in de hand, naast zijn geliefde stoof. Ik vraag welk dagblad hij had. Walter moet even nadenken.

'De Volksgazet,' zegt hij. En: 'Als moeder vroeg wat hij zojuist had gelezen, wist hij het nooit te zeggen. Ik geloof eerlijk gezegd dat Pa'ke nooit veel in de krant heeft zitten lezen.'

Twee passages in *Het Dwaallicht* komen me voor de geest. 'Maar eerst nog een krant voor vanavond bij 't vuur, want als ik niet lees werkt mijn zwijgen verkillend op mijn huisgenoten.' En helemaal op het einde: '...maar gauw naar huis met mijn krant om weer plaats te nemen in de kring van die waar ik aan gebonden ben en die mij vervelen, onuitsprekelijk.'

Daarna leidt Walter me naar een ruimte waar een groot schilderij hangt. Een visser op de rug gezien. 'Op een dag kwam Pa'ke op bezoek,' monkelt Walter. 'Ik zei tegen hem: "Kijk eens naar dit schilderij dat ik gekocht heb. Wat denkt ge ervan?" Pa'ke antwoordde: "De man ziet eruit alsof hij graag met rust zou gelaten worden."'

Ondanks het slechte weer blijft Walter de Ridder in de deuropening staan totdat ik weggrijd.

'Ze hebben elkaar voor zover ik weet nooit ontmoet' schreef ik hier in mei 2000 en die 'ze' waren Willem Frederik Hermans en Willem Elsschot. Ik wil daar een kleine nuancering op aanbrengen, want in *Hollands Diep* (jrg. 2 nr. 24) deed Bob den Uyl op 4 december 1976 als volgt verslag:

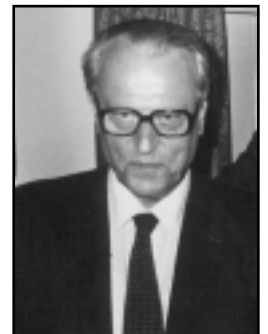
'Willem Elsschot heb ik maar één keer van mijn leven gezien, tijdens een lezing van W.F. Hermans in, ik meen, de oude Bijenkorf in Rotterdam. Luisterend naar Hermans, die een fragment voorlas uit zijn "De tranen der acacia's", waarbij het me opviel hoe beschaafd hij de krachtterm *godverdomme* wist uit te spreken, dwaalde mijn blik door de zaal en daar zag ik Willem Elsschot, naast zijn vrouw, op de eerste rij

gezeten, vol aandacht voor de woorden van Hermans. Een gezette, oudere man met een kleurige bloes op de wangen.

'Van deze ontdekking was ik danig onder de indruk. Daar zaten we zo maar in één ruimte met de twee grootste vertegenwoordigers van de literatuur in Nederland, zoals mijn mening toen was. Deze mening heb ik ten opzichte van Hermans moeten herzien, althans moeten verleggen van "De tranen der acacia's" naar "Nooit meer slapen", maar mijn opvattingen over Elsschot zijn ongeschokt overeind gebleven. Ik luisterde naar Hermans, maar keek naar Elsschot. Hij zag er wat slaperig uit; ik kreeg de indruk dat hij liever even de ogen had gesloten voor een kort slaapje, maar dat hij dit uit beleefdheid jegens Hermans niet wilde doen.

[...] Na de pauze zag ik hem niet meer zitten; hij moest zijn weggegaan.'

Tot zover Bob den Uyl. Als hij het bij het rechte eind heeft, is er natuurlijk nog steeds geen bewijs voor een daadwerkelijke ontmoeting tussen Hermans en Elsschot. Je kunt dan hoogstens beweren dat ze eens in elkaars directe nabijheid zijn geweest.

W. F. Hermans ➤

Bovendien betwijfelt Elsschotkenner Vic van de Reijt desgevraagd of Elsschot naar een lezing van Hermans zou zijn gegaan. En volgens Hermanskenner Rob Delvigne heeft Den Uyl misschien twee dingen door elkaar gehaald: het optreden van Hermans in de Rotterdamse Bijenkorf in 1959 en het optreden van Elsschot samen met Carmiggelt in 1957. Elsschot- én Hermanskenner Thijs Wierema ten slotte die me op het artikel in *Hollands Diep* attendeerde, stelt dat Bob den Uyl ook verder talrijke fouten maakte en — inderdaad — komt het woordje 'godverdomme' bijvoorbeeld überhaupt wel voor in *De tranen der acacia's*? Moet dat niet *Ik heb altijd gelijk* zijn?

Hoe kunt u uw dinner party meer cachet geven?

Door de gasten te vragen iets voor te lezen uit een boek of geschrift naar keuze. Dit schijnt in Londen een waarneembare trend te zijn. [...] Michaël Zeeman zou [...] voor poëzie kiezen, en wel voor het 'Het Huwelijk' van Willem Elsschot. 'Dat brengt de stemming er meteen in,' voorspelt hij met een sardonische lach.

Paul Brill, 'De 7 vragen van de week'. In: *Het Volkskrant Magazine* (29 januari 2000), p. 7.

Favoriete tijdschriften

Gijs Lensink, sinds 1 januari directeur van Hazewinkel Pers, heeft volgende favoriete tijdschriften: *De Parelduiker*, *Hard Gras*, *Nieuwsbrief Willem Elsschot*, *VN*, *Adformatie*, *Reclameweek*, *NieuwsTribune*, *De Journalist*, *Folio* (en nog vele andere tijdschriften).

'Gijs Lensink. Terug in het noorden'. In: *Media Facts* (april 2000), p. 12.

Het Boek

Gerard Reve: *De bijbel*
Joop Schafthuizen: *Een ontgoocheling*, Willem Elsschot

Eric van Onna, 'Gerard Reve en Joop Schafthuizen'. In: *VaraTVmagazine* (26- 2000), p. 4-5.

Gent, de dubbelzinnige

'Maar Richard Minne, Elsschot en Multatuli, die ook aan bod komen, horen er nauwelijks bij {Gent}. Minne werkte voor de Gentse krant *Vooruit*, waar ook Louis Paul Boon in schreef, maar verder speelt de stad geen bijzondere rol voor hem. Multatuli heeft er gesproken, maar waar niet? En Elsschot verzorgde de reclame voor een Gentse 'gezinsalmanak' en een mosterdfabrikant. Dat is wat mager. Maar toegegeven, van hem zijn de onvergetelijke woorden, uitgesproken door Boorman in Lijmen: 'Ik word op 't ogenblik van uit Gent verneukt door een kerel, die Korthals heet en die 't lijk van mijn schoonzuster in zijn bezit heeft.'...

Herman Verhaar, 'Gent, de dubbelzinnige' [boekbespreking]. In: *VN* (24 juni 2000), p.69.

Literaire held

De Koninklijke Bibliotheek vermoedt dat het Multatuli Genootschap een van de grootste genootschappen is, en ziet tussen de nieuwkomers vooral het Willem Elsschot Genootschap, het Godfried Bomans Genootschap, de Vereniging voor Carmiggeltvrienden en de genootschappen gewijd aan Willem Frederik Hermans aan de weg timmeren.

Hanneke de Klerck, 'Alles voor de literaire held'. In: *de Volkskrant* (5 oktober 2000).

Simon Vinkenoogs favoriete beginzin

De eerste zin van *Het Dwaallicht* van Willem Elsschot, omdat die meteen de hele sfeer van het boek weergeeft: 'Een ellendige novemberavond, met een motregen die de dappersten van de straat veegt.'

Dirk-Jan Arensman, 'Uit de kast, Simon Vinkenoog'. In: *Het Parool* (13 oktober 2000).

Davidoffs

'Ik [=Mike Verdrengh] heb voor die Boorman drie maanden aan een stuk Davidoffs zitten roken. Jongens, 's avonds had ik zo'n vuile, vieze smaak in mijn mond. Als ik 's morgens wakker werd, voelde ik me net een volle asbak.'

Kurt Vandemaele, 'Mike Verdrengh: "Ook al zou ik het willen, ik kan het niet overdoen".' In: *Humo* (14 november 2000), p. 10.

De Boorman in ons

'Ik [=Mike Verdrengh] hou niet van het personage, maar het intrigeert mij wel. Ook al omdat je ze overal tegenkomt, de Boormannen. In de bankwereld, de media, de grote uitgeverijen. Ik heb er de laatste jaren veel ontmoet (glimlacht). Ik merkte tijdens de voorbereidingen dat ik er een arsenaal in mijn hoofd had opgeslagen.'

Tine Hens, 'Wij hebben het land op stelten gezet'. In: *DSM Magazine* (17 november 2000), p. 6.

Laarmansen

'Laarmansen? Daar had ik een mand vol van,' beweerde Lijmen-regisseur Robbe De Hert, nooit vies van een boutade. De rol van de ietwat kleurloze klerk aan Koen de Bouw toevertrouwen leek een proeve van antitypecasting. En laat het nu nog werken ook.'

Linda Asselberghs, 'Koen de Bouw. Man van metamorfosen'. In: *Weekend Knack* (22 november 2000), p. 30.

COLOFON

Deze Nieuwsbrief 'Achter de Schermen', uitgegeven door het Willem Elsschot Genootschap v.z.w., verscheen in december 2000 in een oplage van 700 exemplaren. 400 exemplaren, bestemd voor de leden van het W.E.G., werden gedrukt op Job Parilux. 300 exemplaren, bestemd voor de pers en diverse geïnteresseerden, werden gedrukt op Mediaprint.

Lezersservice

<http://www.weg.be>

info@weg.be

Bank

België: KBC Bank - Antwerpen
409-8578841-11

Nederland: ABN AMRO BANK - Putte
53 28 777 13

Secretariaat

Lijsterbeslaan, 6 • B-2920 Kalmthout • België
tel: 03/666.78.70 • fax: 03/666.25.42

Redactie

Wieneke 't Hoen (wienhoen@hotmail.com)

Cyriel Van Tilborgh (cyriel.vantilborgh@kbc.be)

Bestuur

Voorzitter: Cyriel Van Tilborgh

Vice-voorzitter: Vic van de Reijdt

Bestuursleden:

Jan Maniewski

Wieneke 't Hoen

Walter Mees

Vormgeving

Alveko bvba (info@alveko.be)

Sponsors W.E.G.

Alveko bvba

V/H Boorman en Laarmans

Canvas

Censydiam nv

Cera Holding cv

ECl voor Boeken en Platen n.v.

Ernst & Young nv

Gazet van Antwerpen

KBC Bank & Verzekering nv

Knack-Weekend

De Morgen

De Standaard

Em. Querido's Uitgeverij bv

VBF Groep

Vrij Nederland

VVL/BBDO nv